

Polderperspectieven

VIER PERSPECTIEVEN OP HET ALMEERSE STADSLANDSCHAP

Stichting Polderblik organiseert in 2019 een lezingenprogramma over de toekomst van het stadslandschap van Almere. Met de opgave om plek te vinden voor 60.000 woningen en een bijdrage te leveren aan de energietransitie, wordt de spankracht van dit Groen-Blauwe raamwerk op de proef gesteld. De gemeente Almere start dit jaar met het ontwikkelen van een meerjarig perspectief op het stadslandschap. Belangrijke thema's zijn: hoe schep je een aangenaam vestigingsklimaat, hoe kan de stad gebruik maken van haar natuurlijk kapitaal en hoe activeer je het landschap voor de bewoners? Stichting Polderblik plaatst deze vragen in een breed perspectief door hen voor te leggen aan ontwerpers binnen en buiten Almere, burgers van Almere, beleidsmakers en iedereen die het landschap van Almere koestert. Almere heeft door de meerkernige opzet met een nauwe relatie tussen groen, blauw en de wijken veel mogelijkheden om oplossingen voor deze ontwerpvraagstukken te bieden.

De groene identiteit van Almere

De aanwezigheid van zoveel groen en water bepaalt de identiteit van Almere. Veel Almeeders zijn om die reden trots op hun stad. Van begin af aan werd het groen van Almere bestempeld als bijzondere stedelijke buitenruimte, genoemd "de Buitenruimte van de stad". Het kreeg de ruimte om mee te ontwikkelen met het stedelijk weefsel. De tijdsfactor was voor de landschapsarchitecten die tekenden aan het groen-blauwe raamwerk van de stad, van groot belang. De meerkernige opzet van Almere had immers een tweeledig doel. Er werd ruimte gereserveerd voor toekomstige uitbreidingen, maar het ontworpen kader gaf elke volgende generatie ook de mogelijkheid het raamwerk naar eigen behoeften aan te passen. Tegelijk had het groen en blauw als belangrijke functie om de gezondheid van de bewoners op peil te houden en hen de mogelijkheid van recreatie dicht bij huis te bieden.

2009: de balans opgemaakt

In 2009 kwam Almere met de structuurvisie Almere 2.0. Om lijnen voor de toekomst uit te zetten werd de balans opgemaakt van de toen nog maar 35 jaar oude stad. Beantwoordde de tot dan toe ontwikkelde stad aan de oorspronkelijk intenties van de ontwerpers? En waar waren aanpassingen en koerswijzigingen nodig in de relatie tussen stad en land en de verbinding met regio? De opstellers constateerden dat in de jaren zeventig een solide basis voor de groei van de stad is neergelegd, ook gezien de problematiek van klimaatadaptatie. Ook al moest de stad tot 2030 groeien tot 350.000 woningen de meerkernige opzet bleef het uitgangspunt, inclusief de nagestreefde synthese tussen landschap en stedelijkheid. Daarmee gingen zij niet mee in de compacte-stad gedachte die in andere steden de agenda beheerste. De structuurvisie ging ook in op de wens tot meer werkgelegenheid en ruimte voor meer voorzieningen.

Het groenblauwe netwerk werd in kaart gebracht en gedefinieerd. De projecteerde uitbreiding van het woon-, werk en voorzieningenaanbod over de zogenoemde 'schaalsprongas' tussen Oosterwold, Centrum Weerwater en Pampus. Gestreefd werd naar een grote diversiteit in buurten en woningen. Toen constateerden de opstellers dat stad en landschap met de rug naar elkaar toe lagen. De verbinding tussen de wijken en het omliggende groen was zwak, evenals de verbinding tussen stad en de rondom liggende landschappen. De gemeente zette de verdere ontwikkeling van de bossen die nogal monotoon gebleven waren op de agenda. Ze moesten gevarieerder worden en meer mogelijkheden voor de recreatie bieden, hetgeen ook gold voor het water. Voor alles moest de relatie tussen groen en bebouwing door betere

verbindingen versterkt worden en ook door de ontwikkeling van 'iconen', brandpunten van een groene vorm van verstedelijking, met als goed voorbeeld Landgoed De Kemphaan.

'Changing of the Guards'

Rond diezelfde tijd kwamen de 'founding fathers' van Almere op initiatief van Teun Koolhaas bijeen om te bespreken waarin de essentie van de landschappelijke opzet van Almere gelegen lag. Als belangrijkste kenmerk noemden zij de gelaagdheid in de structuur van deze landschapsstad. Die bestond uit een combinatie van een structurerend stelsel van waterwegen en grootschalige waterelementen, polderbossen voor recreatie, een kustzone, de verbinding tussen de groene buffers – 'landschapontwikkelingzones' - en de verbindingen die lanen en singels uit het poldergrid van Zuidelijk Flevoland legden met de (vaak als tijdelijk bedoelde) landbouwgronden. Hun besprekingen kregen een neerslag in het boekje *The Changing of the Guards*. Op een bijgevoegde kaart hadden zij deze kenmerken in beeld gebracht. De peetvaders uitten hun zorg over de teloorgang van deze groenstructuur. Volgens hen werd het groen teveel als 'nog-niet-bebouwde-ruimte' opgevat. Ze vroegen zich af of bij de verdichting van de stad wel rekening werd gehouden met belangrijke landschappelijke elementen als de zichtlijnen – 'Polderperspectieven' zoals Koolhaas ze noemde – , het contrast tussen de harde randen van de bossen en het open landschap, tussen stad en landschap, de afwisselende identiteit van de wijken en de zorgvuldig ontworpen linten, vaarten en lanen.

Nieuwe opgaven

HET HERIJKEN VAN HET IDEE VAN EEN MEERKERNIGE STAD?

Nu, 10 jaar later, staat Almere voor nieuwe opgaven. In thematiek lijken ze een echo van de jaren zeventig, de periode waarin Almere voor het eerst vorm kreeg. De relatie tussen stad en land moet in het licht van de nieuwe opgaven opnieuw gedefinieerd worden, zowel binnen de wijken als in de relatie tussen Almere en het landschap daar omheen. Zo is Almere toe aan de eerste fase van stadsvernieuwing. De zoektocht naar een grotere diversiteit in het woningaanbod en naar nieuwe woningbouwlocaties binnen de bestaande stad, brengt een herstructurering van stadskernen als Almere Haven en Almere Buiten met zich mee. Het raakt ook aan de inrichting en het gebruik van het groen tussen de stadskernen en daarbuiten. Na de voltooiing van Almere Poort en Oosterwold en mogelijk ook de aanleg van Almere Pampus, zijn er verder geen uitbreidingsmogelijkheden meer. Welke betekenis zal het groen - blauwe raamwerk in het zoeken van een antwoord op deze veranderingen hebben? Biedt de meerkernige opzet van Almere met het zorgvuldig vormgegeven landschap tussen de wijken en daaromheen mogelijkheden voor klimaatadaptie en nieuwe voedselstromen waar andere, compact gebouwde steden alleen maar van kunnen dromen? En welke rol speelt het water van het Gooi en IJmeer hierin? Of raken stad en land zo zeer met elkaar verweven dat het concept van de meerkernig stad door de nieuwe opgave om een herinterpretatie of herijking vraagt?

Vormgeven aan energietransitie en klimaatadaptatie

Duurzaamheid beheerst opnieuw, en met een grotere urgentie dan in de jaren zeventig, de ruimtelijke agenda van Nederland, en dus ook van Almere. Op dit moment is de gemeente op zoek naar locaties waar windmolens en zonneweides zouden kunnen komen, eventueel in combinatie met elkaar. De energietransitie is niet alleen een technische opgave, maar vooral ook een ruimtelijke ontwerpogave. De verschillende manieren van energieopwekking leggen een ruimteclaim op het landschap in en buiten Almere en zal een groot effect hebben op de beleving van het stadslandschap. Bewoners van de stad maken zich daarbij grote zorgen over wat zij zien als vervuiling van het landschap. Belangrijke vraag is hoe ontwerpers de ken-

merken van het stadslandschap van Almere kunnen benutten voor de vormgeving aan deze opgave.

Een aangenaam vestigingsklimaat

In de beginjaren van Almere werden nieuwe bewoners met een perspectief op een huis met tuin en allerlei recreatiemogelijkheden dichtbij verleid om in de nieuwe stad te komen wonen. Het sub-urbane landschap was op hun wensen ingericht. De opstellers van de Nota Buitenruimte uit 1979 stelden dat de verscheidenheid van het cultuurlandschap is ontstaan door het ingrijpen van de mens. Ontwikkeling van natuur en de mogelijkheid daarvan gebruik te maken gingen in Almere steeds gelijk op. De toegankelijkheid van de grootschalige natuurgebieden als de Oostvaardersplassen en de Lepelaarsplassen zijn intussen verbeterd; voorzieningen als het stadslandgoed De Kemphaan, het Vroege Vogelbos en het Meridiaanpark zijn voorbeelden van de intensivering van het groen. Dat gebruik wordt ook steeds gevarieerder: festivals, stadslandbouw, nieuwe landgoederen, enz. Bij de aanleg van de bossen en waterwegen was flexibiliteit ingebouwd om onvoorziene ontwikkelingen mogelijk te maken. De overheid trekt zich meer en meer terug en laat de invulling van de reserveruimtes over aan particulier initiatief. Wat willen de Almeeders met dat groen en hoe kunnen ontwerpers inspelen op de vraag naar een gevarieerd aanbod van recreatie?

De lezingen

23 MEI: DE GROENE IDENTITEIT VAN ALMERE:
ONTWIKKELING VAN EEN STADSLANDSCHAP

Christian Zalm, Hester Kersten

Vooruitlopend op de aanleg van infrastructuur, woningen en voorzieningen had Almere een robuust kader van bossen, natuur en water aangelegd. De ontwerpers schiepen daarmee de voorwaarden voor een bijzonder, geheel eigen stadsconcept. Dat sloot nauw aan bij belangrijke ruimtelijke thema's in de jaren zeventig als het opkomend belang van het milieu en de democratisering van de samenleving. De tijdsfactor was een belangrijk ingrediënt bij de uitleg van de 'landschapsontwikkelingszones' tussen de wijken en de relatie tussen stad en het daarom heen liggende water van het IJ-, Marker-en Gooimeer.

Christian Zalm was tussen 1975 en 1984 als landschapsarchitect betrokken bij de opzet van de landschapsontwikkelingszones en is vooral bekend door zijn ontwerpen voor het Almeerderhout en het Cirkelbos. In deze lezing schetst hij de wijze waarop de landschapsarchitecten van eerst de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en later de gemeente Almere het casco van het landschap opzette om aan de ene kant variëteit in het stadslandschap aan te brengen, maar aan de andere kant ruimte te laten voor toekomstige invullingen. Over dit nieuwe stadsconcept gaat hij na zijn betoog in gesprek met Hester Kersten, programma manager Groen Blauw van de gemeente Almere.. Zij gaat in reactie om het verhaal van Christian Zalm in de wijze waarop in de laatste tien jaar is gewerkt aan de verder ontwikkeling van de bossen, plassen en wetlands en de uitbreiding van het groenblauwe raamwerk. Daarbij gaat ze ook in op de huidige stand van zaken met betrekking tot de ontwikkeling van het meerjarig perspectief op het stadslandschap waaraan de gemeente Almere nu werkt.

Biografie

CHRISTIAN ZALM

Christian Zalm kan beschouwd worden als één van de 'founding fathers' van Almere. Hij werkte van 1972-1987 als landschapsarchitect eerst bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, daarna bij het Projectbureau Almere. Na een dienstverband van 15 jaar bij de gemeente Rotterdam als coördinator Buitenruimte en later Senior Landschapsarchitect, kwam hij terug in Almere en was hij van 2002 – 2008 Senior Landschapsarchitect Structuur, Beleid en Buitenruimte. Hij was medeauteur van de nota De buitenruimte van Almere die als een belangrijke leidraad diende bij de ontwikkeling van de landschaps-ontwikkelingzones van Almere. Zalm is in Almere bekend vanwege zijn ontwerpen voor vele groen elementen in Zuidelijk Flevoland en Almere, waaronder het concept-ontwerp Horsterwold, de begraafplaats van Almere Haven, het Almeerderhout en het Cirkel-bos.

HESTER KERSTEN

Hester Kersten werkt als programmamanager aan de ontwikkeling van de parken, bossen en natuurgebieden van Almere. Almere is een Green City en bevat een uitgebreid Groen-Blauw Raamwerk. De parken en bossen zijn sterk verweven met de stad, relatief jong en aangelegd als casco. Het programma Groenblauw werkt aan de transformatie van het casco naar aantrekkelijke stadsparken en stadsbossen. Samen met bewoners, (natuur-beherende) -organisaties, terreineigenaren, provincie en rijk. Daarvoor worden natuurcombinaties en groene verdienmodellen ontwikkeld.